

Пам'яті знаного вченого-геолога Бориса Федоровича Зернецького

Фото 1. Борис Федорович Зернецький (13.06.1929—19.05.2026).

19 травня 2026 р. на 97-му році припинилось життя Бориса Федоровича Зернецького, заслуженого діяча науки і техніки України, знаного вченого, доктора геолого-мінералогічних наук, головного наукового співробітника відділу стратиграфії та палеонтології кайнозойських відкладів Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України (фото 1). Для нас це втрата не тільки надзвичайно талановитого вченого, а й щиро, самодостатнього та водночас абсолютно скромного товариша.

Ім'я Б.Ф. Зернецького як провідного фахівця в галузі геології морів і океанів відоме не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Його життєвий шлях досить докладно висвітлений у низці ювілейних публікацій [Борис ..., 2004, 2009, 2021; Половка, Довбиш, 2019], а також у книзі С.Г. Половка «Сто морських геологів України» [2007].

Тому зупинимось лише на основних, на наш погляд, біографічних віхах, запозичених з наведених публікацій.

Народився Борис Федорович 13 червня 1929 р. в м. Бровари Київської області. Після закінчення середньої школи у 1946-му післявоєнному році вступив на геологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Успішне навчання він поєднував з активною участю у спортивному житті університету. Яскравим свідченням цьому слугують численні перемоги Бориса Зернецького у змаганнях різних рівнів із класичної боротьби. Згодом у 1953 р. він став чемпіоном Радянського Союзу у змаганнях спортивного товариства «Наука».

У 1951 р. Борис Федорович успішно закінчив навчання за фахом «Геологічна зйомка та пошуки корисних копалин» і був рекомендований Вченою радою геологічного факультету до вступу до аспірантури. У 1955 р., працюючи асистентом і навчаючись в аспірантурі на кафедрі історичної геології, яку на той час очолював проф. М.М. Ключніков, він достроково захистив кандидатську дисертацію «Стратиграфія і фауна молюсків палеогенових відкладів середньої та нижньої течії р. Південний Буг». Суттєвим нам видається той факт, що Борис Федорович був фундатором створення геологічної бази Київського університету в с. Українка, поблизу м. Сімферополь, на якій автори статті в різні роки проходили літню навчально-польову геологічну практику студентів II курсу.

Незважаючи на успішну педагогічну кар'єру у рідному університеті, Борис

Citation: Starostenko, V.I., & Kobolev, V.P. (2026). In memory of the renowned geologist Boris Fedorovich Zernetsky. *Geofizychnyi Zhurnal*, 48(3), 160—163.

Publisher Subbotin Institute of Geophysics of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Федорович у 1956 р. приймає вольове рішення і переходить на наукову роботу у ІГН НАН України, з яким пов'язаний його професійний шлях до останніх років життя. Наукові інтереси Бориса Федоровича в той час були сфокусовані на стратиграфії та палеонтології кайнозойських відкладів суходільної території України. Він є одним із авторів таких фундаментальних праць, як «Атлас палеогеографічних карт Української та Молдавської РСР», «Нуммуліти та орбітоїди палеогенових відкладів Причорноморської западини» (1963). У складі авторського колективу багатотомного серійного видання «Стратиграфія України» він у 1976 р. отримав Державну премію УРСР у галузі науки і техніки. Докторська дисертація Бориса Федоровича «Основні етапи розвитку нуммулітид палеогену України та їх значення для вирішення проблем біостратиграфії, палеоекології та палеогеографії», яку він захистив у 1983 р., стала основою складання стратиграфічних схем палеогену України.

1960—1970-ті були роками розквіту океанологічних досліджень на науководослідних судах (НДС) «Михайло Ломоносов», «Академік Вернадський», «Професор Колесніков», підпорядкованих Морському гідрофізичному інституту НАН України. На них щорічно в різних акваторіях Світового океану виконувався широкий комплекс океанологічних спостережень, в яких українські вчені-геологи брали активну участь. Борис Федорович, безсумнівно, належить до піонерів морських геологічних досліджень НАН України як учасник численних експедицій з 1962 по 1987 р. (при цьому двічі у навколосвітніх), перелік яких по-справжньому вражає (фото 2).

Варто нагадати, що він брав участь у першій українській океанологічній експедиції XII рейсу НДС «Михайло Ломоносов» (1962—1963) у тропічну частину Атлантичного океану та в експедиції першого навколосвітнього IV рейсу НДС «Академік Вернадський» (1971). Привертає увагу той факт, що під час останнього Борис Федорович знайшов унікальну тридакну черепашку (близько 330 кг), яка сьогодні прикрашає

одну із експозицій Національного науково-природничого музею НАН України. Надалі різноманітні знахідки, привезені з неодноразових спільних з біологами експедицій на рифи, в яких безпосередню брав участь Борис Федорович, значно поповнили колекції музеїв Інституту зоології та Інституту геологічних наук НАН України. Ці експедиції були небезпечними, оскільки рифи населені різним біологічним світом, зустріч з яким не завжди приємна. Один із таких випадків, коли йому прийшлося рятувати колегу від отруйного впливу фізаліс, Борис Федорович наводить у своїй науково-популярній брошурі «Під тропічним небом» [Зернецький, 1968]. Варто зазначити, що Борис Федоровичу належить низка захоплюючих науково-популярних публікацій: «Чи був всесвітній потоп», «Скарб на дні моря», «Загадковий відбиток», «Гігантські нуммуліти Криму» та інші.

Зібраний ним особисто під час рейсів фактичний матеріал і його обробка втілилися в монографії «Донні відклади Центрально-Американських морів» (1975) у співавторстві з В.І. Мельником, «Закономірності розповсюдження форамініфер у Північній і Тропічній Атлантиці» (1977) у співавторстві з В.Я. Дідковським тощо.

Автори статті мали можливість особисто спілкуватися з Борисом Федоровичем у довготривалих спеціалізованих комплексних геолого-геофізичних експедиціях. Незважаючи на різницю у роках і наукових інтересах, він охоче спілкувався з нами на різноманітні теми. Йому було притаманне

Фото 2. Б.Ф. Зернецький (Тихий океан, 1976 р.) [Половка, Довбиш, 2019].

чудове почуття гумору, широкий кругозір, щедрість і незвичайна доброта. Він завжди випромінював радість і підбадьорював співрозмовника. Але у робочих стосунках Борис Федорович був принциповим і прямолінійним, у побуті — чесним, відкритим і доброзичливим. Він завжди із задоволенням брав участь у різних культурно-масових заходах судового життя.

У 19-му рейсі НДС «Академік Вернадський» в Індійський океан (1978—1979) Борис Федорович у складі загону біостратиграфії під керівництвом д-ра геол.-мін. наук Д.Є. Макаренка разом з М.М. Іваніком зробили вагомий внесок у вивчення будови земної кори рифтових і пририфтових зон регіону. Треба зауважити, що науковий склад експедиції в цьому рейсі був надзвичайно представницьким [Старостенко, 2020]. Причому підкреслювалося, що особливо досвідченим морським дослідником був Борис Федорович, який

починаючи з 1962 р. брав участь у багатьох морських експедиціях, включаючи два навколосвітніх плавання.

У 1987 р. під час 15-го рейсу НДС «Професор Колесніков» на Гвінейський шельф Атлантичного океану Борис Федорович як лектор брав участь у проведенні навчального курсу «Морська геологія Західної та Центральної Африки» школи-семінару ЮНЕСКО для фахівців з країн Західної Африки на базі Науково-дослідного центру у столиці Гвінеї (Конакрі). Крім циклу лекцій на березі, Борис Федорович на високому рівні вів для семінаристів практичні заняття на НДС «Професор Колесніков» з експериментальних забортних робіт з відбору і обробки зразків донних відкладів з Гвінейського шельфу (фото 3).

Борис Федорович був членом союзної палеогенової стратиграфічної комісії та міжвідомчої морської комісії, як делегат та доповідач брав участь у II Міжнародному

Фото 3. Б.Ф. Зернецький (у верхньому ряді другий зліва) на НДС «Професор Колесніков» (1987) з фахівцями країн Західної Африки. У центрі верхнього ряду В.П. Усенко, крайній праворуч В.П. Коболев.

Фото 4. 1958 рік. Другий зліва директор ІГН В.Г. Бондарчук, на задньому плані: перший С.І. Субботін, другий Б.Ф. Зернецький та інші.

океанологічному конгресі (Москва, 1966), Міжнародному океанологічному симпозіумі з морських наук (Сідней, 1971), був делегатом Карпато-Балканської геологічної асоціації (Україна, 1958; Румунія, 1969), делегатом XIII Європейського мікропалеонтологічного колоквіуму (Іспанія, 1973) та

XXI Європейського мікропалеонтологічного колоквіуму (Угорщина, 1989), а також учасником океанографічних морських виставок «Океан ЕКСПО-71» (Бордо, Франція, 1971) та «Океан ЕКСПО-75» (Окінава, Японія, 1975).

За багаторічну плідну наукову роботу, вагомий особистий внесок у розвиток геологічної науки в Україні та пропаганду наукових знань Бориса Федоровича було відзначено багатьма державними нагородами та грамотами. Він прожив насичене подіями життя, мав широке коло спілкування (фото 4).

Борис Федорович залишиться в нашій пам'яті як дивовижно одержимий у творчій науковій діяльності геолог, сповнений життєвого оптимізму, доброзичливий, чуйний, з чудовим почуттям гумору. Його внесок у розвиток наукових досліджень геологічної будови Світового океану та пізнання гетерогенних процесів седиментогенезу та літогенезу важко переоцінити.

Світла йому пам'ять!

В.І. Старостенко, В.П. Коболев

Список літератури

- Борис Федорович Зернецький (до 75-річчя від дня народження). *Геол. журн.* 2004. № 3. С. 105—106.
- Борис Федорович Зернецький (до 80-річчя з дня народження). *Геология и полезные ископаемые Мирового океана.* 2009. № 3. С. 100—101.
- Борис Федорович Зернецький (до 90-річчя від дня народження). *Еволюція органічного світу як основа стратиграфії і кореляції фанерозойських відкладів України: матеріали міжнародної наукової конференції та XI сесії Українського палеонтологічного товариства НАН України, присвячених пам'яті академіка НАН України Петра Феодосійовича Гожика.* Київ, 2021, 115 с.
- Зернецький Б.Ф. *Під тропічним небом.* Київ: Знання УРСР, 1968, 50 с.
- Половка С.Г. *Сто морських геологів України.* Київ-Умань: Візаві, 2007, 261 с.
- Половка С.Г., Довбиш С.М. Борис Федорович Зернецький (до 90-ої річниці з дня народження). *Вісник ОНУ. Сер. Географічні та геологічні науки.* 2019. Т. 24. Вип. 1. С. 167—172.
- Старостенко В.І. К 90-летньому юбилею Е.Ф. Шнюкова — геолога дальнього плавання, начальника експедиції 19-го рейса НИС «Академик Вернадский» в Індійський океан. *Геофиз. журн.* 2020. Т. 42. № 4. С. 201—223.